

Bomen en verhalen – Gelderse Roos

Door Herman Nijhof,
vrijwilliger Buur maakt Natuur

Geen boom maar struik

Deze keer een struik, die ook op 't Knapperslag groeit namelijk De Gelderse roos.
De wetenschappelijke naam van de Gelderse roos is *Viburnum opulus*.

Viburnum komt van het Latijnse woord *viere* (dit betekent buigen of vlechten) of van *vibro*, dat betekent zwaaien of trillen. *Opulus* of *opalus* is het oude Latijnse woord voor esdoorn, waar de bladvorm van de Gelderse roos op lijkt.

In het Duits heet de plant Gemeiner Schneeball. In het Engels heet de plant Guelder Rose. Hierin zit woord Guelder, dat verwijst naar het hertogdom Gelder, dat tussen 1400 en 1500 invloed had in Europa. Andere benamingen zijn rose de Gueldre, rosa de Gueldres en rosa di Gueldre. In het Russisch, Tsjechisch, Pools, Oekraïens wordt dit kalina en kalyna.

Kenmerken

De Gelderse roos heeft de wetenschappelijke naam *Viburnum opulus*. Hij lijkt sterk op een vlier en heeft de kenmerken van een vlier, zoals de prachtige bloeiwijze met een krans van witte lokbloemen. Deze 2 cm grote lokbloemen veranderen niet in bessen (onvruchtbaar), terwijl de binnenste kleine bloemen (wel vruchtbaar) dit juist wel doen. Vooral zweefvliegen bezoeken deze plant en helpen er bij dat het stuifmeel op de stamper komt. Dan beginnen de bessen te groeien en in de herfst hebben ze een scharlakenrode kleur met een pit. De vogels eten deze bessen, maar versmaden de pit. Nachtvorsten schijnen deze bessen aantrekkelijker te maken. De zanglijster, het roodborstje en de goudvink krijgen er dan oog voor.

In Oekraïne worden de bessen geplukt nadat het gevroren heeft, ze worden daar gegeten bij vleesgerechten. Er wordt ook thee, jam en een geneeskrachtige drank van bereid. De Gelderse roos is geen roos, maar behoort tot de kamperfoeliefamilie. Een betere naam is de Middeleeuwse naam watervlier voor deze plant.

Middeleeuwen

De Gelderse roos zou in het wapen van de Gelderse adel staan. Dit is niet het geval. Men heeft het ooit verward met de vijf bloemblaadjes van de mispel. Nu staan er drie mispelbloemen in het wapen van de Gelderse stad Doetinchem. Ook zie je deze terug op de richtingborden in de Wehlse Broeklanden, waar een mispelbloem in is gebeiteld. Op het wapen van de provincie Gelderland staan twee leeuwen; een zwarte leeuw op een gouden achtergrond en een gouden leeuw op een zwarte achtergrond.

Volkskunst

In Oekraïne en andere Slavische landen voert het begrip “kalyna” ons terug naar het heidendom. De Gelderse roos, kalyna, symboliseert hier de geboorte van het universum, de zogenaamde Vuur-drie-eenheid; de zon, de maan en de sterren. De bessen symboliseren iemands huis en geboorteland, bloed en familiewortels. Dit alles werd in Oekraïne al voor de het christendom afgebeeld op borduurwerken en rituele doeken.

De vrouwelijke naam Kalyna is verbonden met deze plant. Het wit van de lokbloemen staat voor trouw, schoonheid, reinheid en ongereptheid. Het rood van de kalynabessen verwijst ook naar haar rode lippen en aantrekkelijkheid.

Strijd

De Gelderse roos werd een geliefd symbool van de strijd van Oekraïne tegen Russische onderdrukking. Het patriottische lied uit 1875, werd het strijdlied in 1914 en in 1942 van het Oekraïens opstandelingenleger : “ Chervona Kalyna”. Een lied dat gaat over een “Oh de rode viburnum in de weide “. (zie: Volkskunst - vrouw).

Het verwijst ook naar de oude gewoonte van Oekraïense vrouwen om een Gelderse roos te planten als hun man in de strijd was omgekomen. In de Sovjettijd mocht dit lied niet gezongen worden, omdat dit het streven naar onafhankelijkheid en veerkracht van de Oekraïense samenleving vertolkte.

Bronnen:

- *NRC artikel (23 en 24 november 2022 W15)).*
- *Nederlandse Oecologische Flora wilde planten en hun relaties 3.*
- *Internet (diverse bronnen).*

Tekst: Herman Nijhof, februari 2023 - www.buurmaaktnatuur.nl